

УДК 159.923.2:378.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.3.3>**Світлана БІЛОЗЕРСЬКА**

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
вул. І.Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, Україна, 82100
ORCID ID: 0000-0001-9636-1756

Svitlana BILOZERSKA

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor
at Psychology Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
24, I. Franko str., Drohobych, Lviv region, Ukraine, 82100
ORCID ID: 0000-0001-9636-1756

**ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА****PERSONAL QUALITIES AS THE BASIS FOR FORMATION
OF THE PROFESSIONAL IMAGE OF A FUTURE TEACHER**

У статті розглядається проблема формування професійного іміджу як важливої компетенції кожного майбутнього вчителя та затребуваної особистісно-професійної якості, що безпосередньо підвищує ефективність навчання.

*У системі професійної освіти майбутніх вчителів приділяється достатньо уваги оволодінню академічним знанням, проте формуванню вчителя як гармонійно розвиненої особистості, суб'єкта педагогічної діяльності, психічні якості якого вдало поєднуються з фізичним, духовним, моральним, особистісним, соціальним розвитком, зовнішньою привабливістю, вчителя, який володіє адекватною самооцінкою, повагою та розвинутою Я-концепцією, часто залишається поза межами діяльності навчальних закладів. **Мета статті** – проаналізувати найбільш значущі та бажані особистісні якості, які є основою формування позитивного професійного іміджу майбутнього педагога.*

Як показали результати нашого короткого наукового дослідження, сучасного майбутнього вчителя вже не можна обмежувати лише навичками добору та подання навчального матеріалу. Його діяльність у нових соціально-економічних умовах має бути зосереджена на творчості, ефективному спілкуванні, вмілому поєднанні демократичності з педагогічною вимогливістю та зв'язку навчального матеріалу з життям, що загалом вимагатиме від майбутнього педагога оволодіння відповідними особистісними якостями.

Висновки. *Доводиться думка, що професійна підготовка майбутніх вчителів потребує не лише системного вдосконалення змісту та методики їх навчання, а й формування та розвитку особистості, оволодіння тими особистісно-професійними якостями, які забезпечать повноцінну професійну діяльність педагога в сучасному українському суспільстві. При цьому професійні якості майбутнього вчителя нової ери невіддільні від особистісних, що виглядає цілком логічно, оскільки неможливо стати справжнім, ефективним учителем, маючи лише той чи інший показник. Отже, сформованість усіх особистісних і професійних характеристик забезпечать сучасному вчителю високу продуктивність праці та сприятливий професійний імідж.*

Ключові слова: *особистісно-професійні якості, особистісні здатності, педагогічна діяльність, професійний імідж.*

The article deals with the problem of forming a professional image as an important competence of every teacher and a necessary personal and professional quality, which directly increases the effectiveness of training.

*In the system of professional training of teachers enough attention is paid to acquiring academic knowledge, but shaping a teacher as a harmoniously developed personality, a driving force of educational activity, whose mental qualities are successfully combined with physical, spiritual, moral, personal and social development, external attractiveness, a teacher that has adequate self-esteem, respect and a developed self-concept – all these often remains outside the scope of educational institutions. **The purpose of the article** is to analyze the most significant and desirable personal qualities that are the basis for the formation of a positive professional image of the future teacher.*

As the results of our brief research have shown, the modern teacher can no longer be limited to the skills of selecting and presenting educational material. Their activities in the new socio-economic environment should focus on creativity, effective communication, skillful combination of democracy with pedagogical exigence and relevance of the educational material in real life, which, in general, will require the future teacher to master the respective personal qualities.

Conclusions. *It is argued that the professional training of teachers requires not only systematic improvement of the content and methods of their training, but also the formation and development of personality, acquisition of personal and professional qualities that will ensure a full professional activity of teachers in the modern Ukrainian*

society. At the same time, the professional qualities of the teacher of the new era are inseparable from the personal ones, which seems quite logical, because it is impossible to become a real, efficient teacher, having only one or another indicator. Thus, the formation of all personal and professional characteristics will provide a modern teacher with high productivity and a favorable professional image.

Key words: *personal and professional qualities, personal abilities, pedagogical activity, professional image.*

Постановка проблеми. В умовах модернізації освіти підвищується актуальність наукового підходу і практичного рішення проблеми удосконалення процесу особистісної, психолого-педагогічної та професійної підготовки педагога. Невисокий рівень активності студентів з оволодіння основами майбутньої професійної діяльності, слабкий розвиток їх пізнавальних потреб та індивідуального творчого потенціалу є підтвердженням того, що в центрі системи вищої педагогічної освіти ще не поставлені питання формування професійного іміджу майбутнього педагога, розвитку його особистісних і професійно-значимих якостей.

Ніякі сучасні інноваційні технології та технічні засоби навчання не допоможуть педагогу виконувати на високому рівні свої професійні обов'язки, ефективно будувати свою професійну діяльність, якщо він сам особистісно і професійно до неї не підготовлений. Необхідно зазначити, що сучасний стан наукової психолого-педагогічної літератури визначається наявністю великої кількості понять, які характеризують певний рівень розвитку і професійного становлення особистості педагога, здатного до ефективної реалізації педагогічної діяльності. Серед них провідне місце займають такі поняття, як: «професійна компетентність», «педагогічна майстерність» і «професійна та особистісна зрілість». Зазначенні поняття не тільки показують генезис особистості педагога в процесі професіоналізації, а й характеризують особливості формування його професійного іміджу. Констатуємо процес активного обговорення та дослідження різних сторін іміджу вчителя, вважаємо, що проблема професійного іміджу майбутнього педагога, розвитку особистісних якостей під час професійного навчання ще не стала предметом спеціального дослідження.

Поряд із тим актуальність формування професійного іміджу майбутнього вчителя зумовлена процесом реформування освіти, який передбачає посилення уваги до індивідуальності не лише учня, а й педагога, заохочення його творчих здібностей, неповторності, ексцентричності. Це можна пояснити як складністю та непослідовністю процесу реформування вітчизняної педагогічної освіти в реальних соціально-економічних умовах, так і недостатньою увагою до процесу формування особистості та індивідуальності самого вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Особистість педагога повинна в ідеалі являти собою зразок лідера-наставника сучасного покоління, який володіє не тільки професійною компетентністю, але і високим ступенем відповідальності, потребою в максимальній самореалізації, гнучкістю у виборі стратегій при виконанні своїх професійних функцій.

Якщо вести мову про умови формування професійного іміджу, то, на нашу думку, необхідно зосередити увагу на цілісності навчально-виховного процесу вищого навчального закладу та єдності й гармонійності всіх його компонентів. У змістовному аспекті така цілісність досягається за рахунок встановлення взаємозв'язку між професійними зусиллями і способами їх застосування, досвідом іміджетворчої діяльності та емоційно-вольовим ставленням студентів до себе й цінностями професійного середовища, що виробляється за допомогою професійної самоосвіти і самовиховання, навчальної і технологічної творчості.

Зарубіжні дослідники в останні роки активізували пошуки в галузі різних аспектів теорії і практики професійної підготовки педагогів, технологій підвищення рівня їх професійного іміджу. Зокрема, проаналізовано вплив емоційної напруженості і соціальної підтримки педагогів на розвиток синдрому професійного вигорання у вчителів; обґрунтована залежність ефективності спільного навчання, рівня навчальних досягнень майбутніх педагогів від типу особистості і генетично обумовлених рис характеру, а не тільки від інтелекту учнів; розкрита роль соціальної зрілості в розвитку професійного іміджу педагогів; виявлена залежність якості навчання і розвитку студентів від професійного іміджу викладачів [10; 11].

І. Николаєску під професійним іміджем педагога розуміє форму життєвого прояву фахівця, за допомогою якої він, активуючи особистісно-ділові якості, професійно і особистісно самостверджується. На її думку, в структурі професійного іміджу доцільно виділяти когнітивний, емоційний і функціонально-комунікативний компоненти. При цьому когнітивний компонент є системоутворюючим, в якому знання, здібності впливають на результативність професійної діяльності педагога; емоційний – забезпечує формування і подальший розвиток у педагога стійкого

позитивного ставлення до дійсності; функціонально-комунікативний компонент розкриває засоби і прийоми педагогічної діяльності педагога, успішність професії якого залежить від рівня сформованості привабливого іміджу. Представлена структура, як заявляє автор, «дозволяє не тільки глибше зрозуміти сутність феномену, але і допомагає досягти цілісного образу і внутрішнього несуперечливого уявлення про особистість педагога» [6, с. 246].

Зупинимося на ще одній структурі іміджу педагога, яку пропонує Р. Овчарова. Автор акцентує увагу на візуальному сприйнятті (ступінь фізичної привабливості, ступінь вираженості манер поведінки, одяг і аксесуари); інтелектуальному сприйнятті (особистісні характеристики, професійні якості); статусному сприйнятті (положення в суспільстві, посада); соціальній взаємодії (особистісні характеристики оточення: сім'я, друзі, знайомі, колеги; ступінь престижу цієї групи); вплив інтер'єру на сприйняття людини (якість, стиль, кольорове оформлення, просторові характеристики) [7].

Л. Качалова звертає увагу на те, що імідж педагога є цілісною, цілеспрямовано сформованою, динамічною якістю завдяки відповідності та взаємопроникненню внутрішніх і зовнішніх особистісних та індивідуальних якостей педагога, покликаних забезпечити його гармонійну взаємодію з самим собою та учасниками навчально-виховного процесу, які дозволяють здійснювати педагогічну діяльність через формування позитивної думки [2].

Аналіз робіт, присвячених вивченню іміджу, демонструє різноманітність підходів до визначення основних його структурних компонентів. Ми схилиємося до думки тих науковців, які визначають головним і системоутворюючим компонентом професійного іміджу педагога особистісний компонент, де акцентується увага на важливості саме особистих якостей над усіма іншими.

Формулювання мети статті (постановка завдання) – на основі теоретичного аналізу структурних компонентів педагогічного іміджу проаналізувати найбільш значущі та бажані особистісні якості, які є основою формування позитивного професійного іміджу майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження Ведучи мову про особистість майбутнього педагога, з'являється необхідність дослідження якостей, властивостей, особливостей, які забезпечать його успішну професійну діяльність. Виявлення та уточнення структури важливих особистісних якостей, по-перше, сприятиме активному професійному станов-

ленню; по-друге – дасть можливість сформулювати цілісне уявлення про професію; дозволить будувати навчальні плани і програми відповідно до вимог, що пред'являються випускнику вузу професійною діяльністю; по-третє, вищий навчальний заклад, при підготовці фахівців, отримує науково обґрунтовані дані щодо розвитку у студентів тих якостей, які необхідні їм для ефективного формування професійного іміджу. Таким чином, специфіка сучасної педагогічної освіти полягає в реалізації справжнього змісту навчання, виховання і розвитку особистості студента.

Особистісний розвиток пов'язується із смисловою сферою особистості, її цінностями, переконаннями, смисложиттєвими орієнтаціями, цілями, з формуванням і змінами її ідентичності. Діалектична природа особистісного розвитку розкрита П. Лушиним у його теорії особистісних змінювань. Дослідник розглядає особистість як відкриту динамічну систему, що підтримує життя завдяки самоорганізації в єдності із середовищем і перебуває у постійному переході до різних форм ідентичності. Вчений доводить, що базовим її виміром є особистісні змінювання; що незворотний, нелінійний, малопередбачуваний процес особистісного розвитку забезпечується в стабільних періодах – особистісним розвитком у межах наявного особистісного потенціалу, в кризових – міжсистемним переходом до принципово нового потенціалу особистості та характеризується набуттям нової ідентичності [3].

Сучасний педагог – це людина, яка реалізується на будь-якому рівні свого професійного життя, через актуалізацію власних психолого-педагогічних характеристик, удосконалення власних індивідуальних особливостей; самовираження у педагогічній сфері.

Як свідчить психолого-педагогічна практика, будь-який учень сприймає вчителя в першу чергу як особистість. Саме тому, незважаючи на схильність більшості дослідників високо оцінювати роль особистості вчителя в педагогічній діяльності (Ф. Джалилова, Л. Мітіна, І. Ніколаеску, Р. Овчарова та інші дослідники) [1; 3; 5], саму категорію «професійний імідж майбутнього вчителя» та проблему розвитку і формування особистісно-професійних якостей можна розглядати з різних теоретичних позицій.

Так, Л. Мітіною були виділені більше п'ятдесяти особистісних властивостей вчителя (як професійно-значущих якостей, так і власне особистісних характеристик). Цей загальний перелік властивостей складає психологічний портрет ідеального вчителя.

Стрижнем цього портрета є особистісні якості: спрямованість, рівень домагань, самооцінка, образ «Я» [5, с. 21].

На думку Е. Самарцевої, «Професійно значущі особистісні якості вчителя – це характеристики розумової, емоційно-вольової, моральної сторін особистості, що впливають на продуктивність (успішність) професійно-педагогічної діяльності вчителя і визначають її індивідуальний стиль» [9, с. 29].

Про важливість розвитку і формування особистісних здатностей для педагогічної діяльності та особистісної зрілості особистості у своїх працях наголошує М. Савчин. Автором проаналізовано такі фундаментальні здатності особистості, як здатність вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, свободу та відповідальність [8].

На основі психологічних механізмів міжособистісної взаємодії формуються й такі особистісні здатності, як здатність до рефлексії; емпатії; децентрації.

Оволодіння даними здатностями забезпечить підвищення ефективності й стійкості результатів діяльності; вміння розуміти настрої учня, бажання допомогти проявитися його перцептивним здібностям, зрозуміти труднощі в житті і навчанні, своєчасно допомогти, а також доброту і гуманність. Адже чуйний, доброзичливий та вимогливий одночасно вчитель завжди високо цінується його учнями.

Один із засновників біхевіоризму, Б.Ф. Скіннер, сказав, що «люди навчаються не тому, чому ви їх навчаєте, а тому, що ви хочете їх навчити» [13]. Це твердження здається нам дуже придатним для розуміння суті вказаної проблеми. Особистість вчителя має бути яскравим прикладом для учнів тих якостей, здібностей, компетентностей, які вчитель хоче розвивати в учнів. Це безсумнівно має особливий сенс і значимість.

Кожен поважаючи себе педагог зобов'язаний бути сучасним учителем: не тільки навчати свого предмета учнів, а й виховувати, розвивати їх вміння і навички. Завжди прагнути до того, щоб в центрі його педагогічної діяльності знаходилася дитина, котра є не об'єктом, а суб'єктом навчання і виховання.

Як бачимо, автори пропонують різні складові професійного іміджу майбутнього вчителя. Проте неважко помітити, що всі виділені структурні компоненти не суперечливі, а доповнюють один одного, бо тісно взаємопов'язані і однаково важливі. На нашу думку, провідна роль у структурі професійного іміджу майбутнього вчителя належить розвитку особистісних здатностей та особистісно-професійним якостям.

Теоретичний аналіз наукових поглядів вчених дозволяє охарактеризувати основні якості майбутнього вчителя в рамках його придатності до професійної діяльності як основу для формування професійного іміджу:

1) майбутній вчитель повинен володіти задатками до обраної діяльності (володіти психічним, фізичним, соціальним та морально-духовним здоров'ям, психофізичною рівновагою, визначеними зовнішніми даними і т.д.);

2) здатністю до академічних знань (володіння належним рівнем інтелектуальними здібностями, що відповідають педагогічній діяльності та забезпечує можливість засвоєння певного обсягу знань, як загального характеру, так і спеціального);

3) здатністю до оволодіння аксіологічними знаннями, що характеризують морально-духовний потенціал майбутнього педагога;

4) здатністю до інтерактивної взаємодії, що дозволяє успішно взаємодіяти з іншими людьми (оптимізм і емпатійність, вміння володіти собою, впевненість в собі, доброзичливість, розвинуте почуття гумору, швидкість реакції, здатність знаходити рішення в складній педагогічній ситуації).

Для з'ясування того, які особистісні якості є важливими для формування професійного іміджу, респондентам запропоновано було методикою на визначення самооцінки, що дозволяє визначити не тільки показники самооцінки та рівня домагань, але й оцінити свої особистісні якості (здоров'я, інтелект, характер, авторитет у колег, професійні здібності, впевненість в собі, зовнішність). Результати визначення рівня самооцінки майбутніх педагогів за методикою Дембо-Рубінштейн представлені в таблицях 1 і 2.

Дані таблиці 1 показують, що більшість майбутніх педагогів мають високий (53%) рівень самооцінки. 10% студентів відзначаються дуже високим рівнем самооцінки. Це може бути підставою до того, що дана група студентів часто переоцінюють свої особистісні та професійні якості, ставлячи перед

Таблиця 1
Результати дослідження самооцінки респондентів за методикою Дембо-Рубінштейн

Вираженість самооцінки	Рівень самооцінки	Рівень домагань
Дуже високий	10	29
Високий	53	47
Середній	32	18
Низький	5	6

Таблиця 2

**Розподіл середніх показників самооцінки педагогів за шкалами методики
Дембо-Рубінштейн (М)**

шкали	здоров'я	інтелект	характер	авторитет	професійні здібності	впевненість в собі	зовнішність
Значення (М)	44.5	63.71	56.5	47,83	62,15	53,92	50,6
Рівень самооцінки	Н	В	С	С	В	С	С

Примітка: великими літерами в таблиці 2 позначені: Н – низький рівень самооцінки, С – середній рівень самооцінки, В – високий рівень самооцінки.

собою свідомо більш високі цілі, ніж здатні досягти. Підтвердженням даного факту є і показник високого рівня домагань у представників даної вибірки, що не завжди відповідає їхнім реальним можливостям. Високий рівень самооцінки і домагань обумовлюють надмірну самовпевненість в ході професійної діяльності і впливають на якість педагогічної праці та можуть служити основою для стереотипного формування професійного іміджу.

Середній рівень самооцінки характерний для 32% майбутніх вчителів, які взяли участь в діагностиці. Дані студенти здатні адекватно оцінити свої професійні вміння та особистісні якості, які необхідні їм для подальшої педагогічної діяльності. Майбутні педагоги з низьким рівнем самооцінки складають 5% вибірки. У представників цієї групи можна спостерігати ознаки невпевненості в собі, що істотно відбивається на результативності праці, соціальної значущості якої не викликає сумнівів.

На основі аналізу таблиці 2 можна констатувати, що показник здоров'я майбутні педагоги оцінили як низький. Сьогодні, під час професійного навчання, майбутній педагог може зіткнутися з такими передстресовими станами, як фрустрація, тривога, виснаження та вигорання. У цих умовах стресостійкість стає однією з найважливіших професійно-особистісних якостей сучасного педагога, формування якої має бути зосереджено насамперед на етапі первинної професіоналізації. Безумовно, професія педагога вимагає великої самовіддачі і навіть жертвності, що сприяє швидкому професійному вигоранню.

Ми згодні з тим, що представлені причини відіграють велику роль в зниженні рівня здоров'я майбутніх педагогів, однак професія вчителя, відповідно до авторської позиції А. Маркової, відрізняється гуманістичною спрямованістю, «яка передбачає інтерес до вивчення людини, умінні зрозуміти іншу людину і самого себе, виразити свою особистість і забезпечити умови для розвитку особистості інших, створити обстановку психологічної безпеки для учнів і психологічної захищеності для себе і т. д.» [4, с. 31].

Середній рівень самооцінки респонденти присвоїли характеру, авторитету у колег, впевненості в собі і зовнішності. Дані параметри відображають особистісну і соціальну значимість професії і можуть виступати якостями провідних детермінант ефективної реалізації себе в обраній професії. Слід наголосити, що авторитет вчителя забезпечується насамперед його професійною грамотністю, коли учні визнають право вчителя навчати, наставляти, давати поради, коректувати поведінку.

Інтелект і професійні здібності респонденти оцінили на високому рівні (М = 63,71 і М = 62,15 відповідно). Ймовірно, даний факт обумовлений усвідомленням необхідності певних розумових здібностей в професії вчителя, а також складною структурою професійних здібностей, орієнтованих на формування гармонійної особистості учня і багатства його внутрішнього світу.

Гармонійне поєднання вказаних особливостей, вказує на важливість підкріплення професійних якостей позитивними особистісними характеристиками педагога, до яких насамперед відносимо повагу до особистості дитини, впевненість, інтелектуальність, толерантність, коректність і стресостійкість.

Від того, наскільки майбутній вчитель буде здатним осмислювати особливості своєї особистості, галузь своєї компетенції, свої мотиви і потреби, цінності та смисли професійної діяльності, залежать не тільки його професійна успішність, а й реалістичність життєвих цілей, продуктивність в побудові кар'єрних планів і їх реалізація. Особистісні здатності дозволяють йому самоактуалізуватися й самореалізуватися в житті, знайти особистісні змісти в освіті. Вчитель, який емоційно, професійно, морально та особистісно зрілий здатний активізувати навчальну діяльність учнів і допомогти їм в особистісному розвитку. Особистість вчителя сприяє формуванню особистості учня, а турбота вчителя про свій імідж є важливим завданням педагогічної діяльності. Отже, роботу вчителя над удосконаленням свого професійного іміджу можна розглядати як професійну вимогу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Ураховуючи наявні в психолого-педагогічних дослідженнях сутнісних характеристик іміджу вчителя, вважаємо, що професійний імідж майбутнього вчителя слід визначати як образ, що представляє собою поєднання внутрішніх (особистісних, професійних якостей, що виражаються в індивідуальному стилі діяльності вчителя) і зовнішніх характеристик (культура вербального і невербального спілкування) у поєднанні з естетичним оформленням одягу. Під час формування іміджу майбутнього вчителя порівнюються вже наявні особистісні якості з тими якостями, які сприймаються і приписуються йому іншими. Із точки зору формування професійного іміджу майбутнього вчителя показовим є те, що він формується на свідомому рівні, відповідно до самооцінки, рівня домагань, а також педагогічної реф-

лексії вчителя, оволодіння ним педагогічною культурою. При цьому важливо, щоб образ не розходився з внутрішніми установками студентів, відповідав його професійним здібностям, інтелекту, характеру та поглядам. Цілеспрямоване формування професійного іміджу має бути поетапним і продуманим, що дасть можливість майбутньому педагогу повноцінно реалізувати себе як особистість, досягти ефективної реалізації цілей навчання, організувати ефективну навчальну співпрацю та педагогічне спілкування. Для цього потрібно усвідомлювати свої професійні та особистісні якості та бути готовими вдосконалювати їх під час роботи над власним професійним іміджем.

Подальших наукових розвідок потребує дослідження проблеми ідеалу, пошуку того типу людини, в образі якої втілено бажання професійної досконалості.

Література:

1. Джалилова Ф.Н. Структурные компоненты профессионального имиджа педагога. *Молодой ученый*. 2012. № 12(47). С. 461–463. URL: <https://moluch.ru/archive/47/5827/>.
2. Качалова Л.П. Методологические подходы в построении модели формирования эмпатийной культуры будущих учителей. *Преподаватель 21 века*. 2012. С. 52–56.
3. Лушин П.В. Личностные изменения как процесс: теория и практика. Одесса : Аспект, 2005. 334 с.
4. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 312 с.
5. Митина Л.М. Психология профессионально-карьерного развития личности. Москва; Санкт-Петербург : Нестор-История, 2019. 400 с.
6. Ніколаєску І.О. Акмеологічний підхід до розвитку професійного іміджу сучасного педагога в системі післядипломної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5(1). С. 245–251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_5%281%29_39.
7. Овчарова Р. В. Практическая психология образования : учеб. пособие для студ. психол. фак. университетов. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 448 с.
8. Савчин М.В. Здатності особистості: монографія. Київ : Академія, 2016. 285 с.
9. Самарцева Е.Ю. Профессионально значимые личностные качества учителя элитарной школы. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2011. № 11. С. 46–51.
10. Klusmann, U., Kunter, M., Trautwein, U., Lüdtke, O., & Baumert, J. (2008). Teachers' occupational well-being and quality of instruction: The important role of self-regulatory patterns. *Journal of Educational Psychology*, 100(3), pp. 702–715. URL: <https://doi.org/10.1037/0022-0663.100.3.702>.
11. Klusmann, U., Kunter, M., Trautwein, U., Lüdtke, O., & Baumert, J. (2008). Engagement and emotional exhaustion in teachers: Does the school context make a difference? *Applied Psychology: An International Review*, 57(Suppl 1), pp. 127–151. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00358.x>.
12. Skinner B. F. *Science and Human Behavior*. N.-Y., Macmillan, 1953.

References:

1. Dzhaliyova, F.N. Strukturnyye komponenty professional'nogo imidzha pedagoga [Structural components of the teacher's professional image]. *Molodoy uchenyy – Young scholar*. 2012. Issue 12 (47). S. 461–463. URL: <https://moluch.ru/archive/47/5827/> [in Russian]
2. Kachalova L.P. Metodologicheskiye podkhody v postroyenii modeli formirovaniya empatiynoy kul'tury budushchikh uchiteley [Methodological approaches in building a model for the formation of an empathic culture of future teachers] *Prepodavatel 21 veka – Teacher of the 21st century*, 2012, pp. 52–56 [in Russian]
3. Lushin P.V. (2005). *Lichnostnyye izmeneniya kak protsess: teoriya i praktika [Personal change as a process: theory and practice]*. Odessa: Aspect. 334 p. [in Ukrainian]
4. Markova A.K. (1996). *Psikhologiya professionalizma [Psychology of professionalism]* Moscow: International Humanitarian Foundation "Knowledge". 312 p. [in Russian]
5. Mitina L. M. (2019). *Psikhologiya professional'no-kar'yernogo razvitiya lichnosti [Psychology of professional and career development of personality]* Moscow; SPb.: Nestor-History. 400 p. [in Russian]

6. Nikolayesku I.O. Akmeolohichniy pidkhid do rozvytku profesynoho imidzhu suchasnoho pedahoha v systemi pislidyplomnoyi osvity [Acmeological approach to the development of professional image of a modern teacher in the system of postgraduate education] *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of training a modern teacher*. 2012. № 5 (1). P. 245-251. [in Ukrainian] Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_5%281%29_39
7. Ovcharova R.V. (2003). *Prakticheskaya psikhologiya obrazovaniya [Practical psychology of education]*: Textbook for psychology students of universities. Moscow : Publishing Center "Academy". 448 p. [in Russian].
8. Savchyn M.V. (2016). *Zdatnosti osobystosti [Personality abilities]: monograph*. Kyiv: Academy. 285 p. [in Ukrainian].
9. Samartseva E.Yu. Professionalno znachimyye lichnostnyye kachestva uchitelya elitarnoy shkoly [Professionally significant personal qualities of a teacher of an elite school]. *Bulletin of the Tomsk State Pedagogical University*. 2011. Issue 11. [in Russian]
10. Klusmann, U., Kunter, M., Trautwein, U., Lüdtke, O., & Baumert, J. (2008). *Teachers' occupational well-being and quality of instruction: The important role of self-regulatory patterns*. *Journal of Educational Psychology*, 100(3), 702–715. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.100.3.702>
11. Klusmann, U., Kunter, M., Trautwein, U., Lüdtke, O., & Baumert, J. (2008). *Engagement and emotional exhaustion in teachers: Does the school context make a difference?* *Applied Psychology: An International Review*, 57(Suppl 1), 127–151. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2008.00358.x>
12. Skinner B. F. *Science and Human Behavior*. N.-Y., Macmillan, 1953.